

4. Сарафанова А.А. Классическая форма эпистолярного романа и ее трансформация в XX веке. *Известия РГПУ им. А.И. Герцена*. 2009. № 107. URL: <http://cyberleninka.ru/article/> (дата звернення: 05.04.2019).
5. Ханзен-Леве Оге А. Интермедіальність в руській культурі. От символізму к авангарду. Москва, 2016. 450 с.
6. Циховська Е.Д. Теоретичні дилеми поняття інтермедіальності. *Слово і час*. Київ, 2014. № 11. С. 49–59.
7. Ahern C. *Love, Rosie*. New York: Hyperion, 2005. URL: <https://www.worldcat.org/title/love-rosie/oclc/1036667655/> (дата звернення: 02.04.2019).
8. Bazin A. *Qu'est-ce que le cinéma?* Paris, 1958. 323 p.
9. Bluestone G. *Novels into Film*. Berkeley and London, 1968. 237 p.
10. Rajewsky I. Intermediality, Intertextuality, and Remediation. *A Literary Perspective on Intermediality*. 2005. P. 43–64.

И.М. Калиновская, Н.В. Шеремета. Особенности экранизации эпистолярного романа (на примере романа Сесилии Ахерн «Там, где заканчивается радуга»). – Статья.

Аннотация. В статье говорится о взаимосвязи литературы и кино, собственно об особенностях экранизации эпистолярного романа Сесилии Ахерн «Там, где заканчивается радуга» (англ. *Cecelia Ahern “Where Rainbows End”*), в частности о проблеме визуализации литературного произведения.

Ключевые слова: экранизация, визуализация, интерпретация, эпистолярный роман, интермедіальність.

I. Kalynovska, N. Sheremeta. Features of Screening the Epistolary Novel (Using Source Material from the Novel “Where Rainbows End” by Cecelia Ahern). – Article.

Summary. The article deals with the relationship between literature and cinema, in particular features of screening of Cecelia Ahern's epistolary novel “Where the Rainbow Ends”, i.e. the problem of visualizing a literary work.

Key words: screening, visualization, interpretation, epistolary novel, intermediality.

УДК 811.161.2

А.Ю. Кришко

*викладач кафедри теорії та практики іноземних мов
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,
м. Умань, Черкаська область, Україна*

СТАНОВЛЕННЯ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА В УКРАЇНІ

Анотація: Розкрито внесок українських лінгвістів у розвиток вітчизняного мовознавства й становлення перекладознавства як одного з основних напрямів україністики в XIX – на початку XX ст., визначено особливості впливу лінгвофілософських ідей Вільгельма фон Гумбольдта на розвиток українського мовознавства.

Ключові слова: перекладознавство, перекладознавча концепція, переклад, переспів, україністика.

В Україні в другій половині XIX – на початку XX ст. науково обґрунтовано перекладознавство як міждисциплінарну галузь філології. Великий внесок у цю науково-практичну сферу зробили О. Потебня й І. Франко, перший – у теоретичному плані, другий – у методологічному.

Обрана нами тема наукової статті обумовлена двома магістральними напрямками наукових досліджень у галузі мовознавства: по-перше, це блок досліджень, де порушено проблеми становлення мовної освіти на теренах Галичини і Наддніпрянщини та формування україністики як науки (С. Бевзенко, В. Глущенко, М. Ломацький, О. Лотоцький, Ф. Савченко, Л. Шологонта ін.); по-друге, це праці, в яких порушується питання рецепції ідейної спадщини В. фон Гумбольдта українськими філологами О. Потебнею, П. Житецьким і Д. Овсянико-Куликовським (Ф. Бацевич, М. Безлепкин, І. Білодід, В. Виноградов, Л. Грицик, М. Гусельцева, І. Зірко, Т. Івасишина, М. Ісаєва, Т. Кияк, І. Савченко, І. Франко, В. Франчук та ін.)

Вагомою в межах нашого дослідження є праця М. Жовтобрюха «Нарис історії українського мовознавства (1918–1945 рр.)», де у вступі подано докладний огляд умов розвитку українського мовознавства та його наукових здобутків у XIX – на початку XX ст. Розглянуто історію створення української лексикографії, проблеми вивчення й опису граматики, пошуки в галузі української діалектології, наукові здобутки в галузі історії української літературної мови [1]. Привертає також увагу праця С. Бевзенка «Історія українського мовознавства. Історія вивчення української мови», в якій проаналізовано основні етапи розвитку україністики [2].

Мета статті – розглянути внесок вітчизняних науковців у розвиток перекладознавства в Україні у XIX – на початку XX ст. та визначити особливості впливу лінгвофілософських ідей Вільгельма фон Гумбольдта на розвиток українського мовознавства.

Історія України (особливо переконливо означеного періоду) доводить правдивість ідеї В. фон Гумбольдта про безпосередній зв'язок мови, культури й «народного духу», адже цілісність української національної культури в надто несприятливих для її розвитку та збереження умовах забезпечувалася суто завдяки енергії «народного духу», акумульованій у мові. Цей факт підтверджує поява 1911 р. ґрунтовної наукової праці з історії української літератури від давнини до початку XX ст. члена Київської громади, майбутнього академіка і віце-президента ВУАН (з 1922 р.) С. Єфремова «Історія українського письменства», як і висловлена у вступному слові думка її автора, що органічно пов'язана з гумбольдтівським розумінням мови і культури, мови і мислення: «Так, тільки мова з письменством і залишилась у народі нашого і з ним у всіх його злигоднях; сама вона була і є тим живчиком, що кидався й тріпотів без упину в занепалому організмі народному, показуючи, що живий ще той народ, і жити він хоче, і жити він може, і жити він буде <...>. Тільки вона розгонила по жилах народів свіжу кров – справдешній світ освіти й свідомості, людської й національної; лише вона залишилась пам'яткою його колишньої слави й невмирущою надією майбутнього розквіту» [3, с. 20].

Виходячи з постулату В. фон Гумбольдта «всьяке розуміння є водночас і нерозумінням», О. Потебня закладає засадничі основи лінгвокраїнознавчої теорії слова, яку сформулювали в 1960–1970-х рр. російські лінгвісти Є. Верещагін і В. Костомаров, викладаючи російську мову іноземним студентам. Спираючись на засади історичного мовознавства й розглядаючи історію мислення у зв'язку з розвитком мови, О. Потебня стверджує, що елементи мови є актами думки, де звукова форма вказує на значення. Розрізнення в слові зовнішньої форми, змісту і внутрішньої форми дає вченому підставу для пояснення не тільки природи слова, а й структури художнього твору і мистецтва як такого. Образ і значення він розглядає як компоненти мистецтва, в якого кількість образів є меншою за кількість можливих значень. О. Потебня розрізняє дві форми мислення – поетичну, в якій значення проявляється в образі, і наукову, де значення переважає над образом. Отже, думка за своїм змістом виявляється або образом, або поняттям. За словами І. Теплого, гносеологічне розуміння природи образу, згідно з О. Потебнею, сприяє проникненню в суть творчого процесу, пояснює соціально-історичні основи художньої творчості та її комунікаційну функцію, механізми сприймання художніх творів, евристичну роль художнього образу [4, с. 77].

Розглядаючи вплив перекладознавчої концепції В. фон Гумбольдта на концепцію художнього образу О. Потебні, М. Лановик стверджує, що український учений упритул підійшов до проблеми перекладу як відтворення художнього твору засобами іноземної мови, до розуміння перекладу як сприймання його крізь призму іншої національної свідомості. Спираючись на тезу О. Потебні про те, що поетичний образ служить зв'язком між зовнішньою формою і змістом, науковець обґрунтовує висновок, що художній образ є визначальним елементом, основою, на якій повинен будуватися поетичний переклад, і досягти адекватного відтворення образу під час перекладу твору можна тільки через цілісне відтворення форми і змісту поетичного тексту. Вона зазначає, що в естетичній концепції О. Потебні гармонійна єдність змісту і форми художнього твору постає одним з основних законів мистецтва, тому в процесі перекладу найголовніше завдання полягає в майстерному відтворенні гармонії цієї єдності, отже, «перекладач повинен «розщепити» єдність форми і змісту оригіналу і синтезувати їх у нову єдність таким чином, щоби незмінним або ж якомога менш деформованим залишився художній образ твору» [5, с. 112].

І. Франко, вважаючи переклад важливим засобом піднесення рідної мови і справою зближення національних мов і культур, їх розвитку та взаємозбагачення, присвятив перекладознавчим питанням понад 100 науково-критичних праць і рецензій. На підставі думки В. фон Гумбольдта про унікальність кожної мови і створеної в її лоні культури, він стверджує: «Коли правда те, що головне значення поезії в тім лежить, що вона розширює нашу індивідуальність, збагачує душу такими враженнями і почуваннями, яких вона не знала би в звичайнім житті або не знала би в такій силі і ясності, то думаю, що передача чужомовної поезії, поезії різних віків і народів рідною мовою збагачує душу цілої нації, присвоюючи їй такі форми і вирази чуття, яких вона не мала досі, будуючи золотий міст зрозуміння і спочування між нами і далекими людьми, давніми поколіннями» [6, с. 7]. І. Франко розробляє три галузі перекладу, кожна з яких має свою систему прийомів: 1) художній переклад; 2) науково-технічний; 3) переклади з Біблії та апокрифічних книг.

За словами Г. Загайської, І. Франко вперше в українському перекладознавстві провів розділову лінію між перекладом і власне переспівом, показав, що досконалість перекладу досягається не точним перекладом слів, а добором відповідних засобів вираження думки, відтворення ідеї, духу оригіналу, адже саме йому належать «перші повноцінні переклади українською мовою, максимально наближені до оригіналу і за формою

і за змістом» творів античних авторів [7, с. 72]. Дослідниця вказує, з одного боку, на зв'язок перекладознавчої концепції І. Франка з викладеною вище концепцією О. Потебні, із другого – на зв'язок з ідеєю Вільгельма фон Гумбольдта про спорідненість мови з духом нації. Роблячи переклади із грецької чи латини, І. Франко, попри те, що досконало володів цими мовами, залучав до опрацювання обраного тексту також і його переклади іншими мовами. Ось як він описує свою роботу над перекладом із Гесіода: «<...> я користувався виданням грецького тексту <...> а для підмоги при інтерпретації тексту я вживав французького прозового перекладу <...>. Протягом перекладу, порівнюючи грецький текст із французьким, я аж надто часто мав нагоду переконуватися, що французький переклад дуже далекий від грецького оригіналу і дуже часто передає важні подробиці зовсім недокладно, а не одно й пропускає. Тому при перекладанні дальших творів Гесіода я вживав, обік грецького тексту, німецького перекладу <...>. Сей переклад далеко ближчий до оригіналу і подає надто численні уваги в нотатках під текстом, із яких я для свого перекладу взяв тільки дуже небагато» [8, с. 311–312]. Залучаючи до опрацювання тексту його переклади різними мовами, І. Франко творчо використовує ідею В. фон Гумбольдта про те, що «через різноманіття мов для нас відкривається багатство світу й різноманіття того, що ми пізнаємо в ньому, і людське буття стає для нас ширшим, оскільки мови в чітких і дієвих рисах подають нам різні способи мислення й сприйняття» [9, с. 349]. Перекладаючи художній твір, І. Франко намагається поглянути на оригінал, осягнути його зміст, не лише переклавши твір рідною мовою, а й подивитись, як це робили іноземні перекладачі, мовами яких він володіє, адже глибоко усвідомлює інший гумбольдтівський концепт: «<...> кожна мова описує навколо народу, якому вона належить, коло, звідки людині дано вийти лише остільки, оскільки вона відразу вступає в коло іншої мови. Засвоєння іноземної мови можливо уподібнити до засвоєння нової позиції у колишньому баченні світу» [10, с. 80]. Попри це, перекладач робить літературознавчий аналіз тексту, знову ж таки спираючись на думку В. фон Гумбольдта про те, що мова є продуктом творчості індивідуального і народного духу. І. Франко так описує власний метод: «Пристаючи до оцінки твору літературного, я беру його поперед усього як факт духовної історії даної суспільності, а відтак, як факт індивідуальної історії даного письменника, т. є. стараюсь приложити до нього метод історичний і психологічний. Вислідивши таким способом генезис, вагу і ідею даного твору, стараюсь поглянути на ті здобутки з становища наших сучасних змагань і потреб духовних та культурних, запитую себе, що там находимо цінного, поучаючого і корисного для нас <...>» [11, с. 311]. Описуючи перекладацьку стратегію І. Франка, Л. Григор'єва зазначає, що його власним перекладам і літературному аналізу завжди передувало виклад того, що зроблено було вже до нього в цій галузі, потім ішов на ґрунтовній науковій основі аналіз його звичаїв, особливостей побуту народу, якому належить оригінал [12, с. 45]. І. Теплий звертає увагу на те, що нехарактерні для української дійсності категорії та поетичні образи І. Франко замінює більш зрозумілими й типовими для української культури [4, с. 77], тобто йдеться про усвідомлення І. Франком гумбольдтівської ідеї про те, що різні мови є не різним означенням речей, а різним їх баченням.

Ще задовго до виникнення проблеми сфер впливу між літературознавством і лінгвістикою в підходах до художнього перекладу І. Франко будував свій аналіз на синтезі їх методів дослідження. У статті «Каменярі. Український текст і польський переклад. Дещо про штуку перекладання», надрукованій у журналі «Учитель» 1911 р., він закладає основи перекладознавчого методу, що ґрунтується на синтезі мовознавчих і літературознавчих методів дослідження художнього тексту. Цей метод сформувався в працях українських перекладачів у 1960–1980-х рр. В. Радчука, В. Коптілова, М. Новикової, О. Чередниченка, Р. Зорівчак. В означеній праці І. Франко здійснює філологічний аналіз перекладу власного твору, як про це він пише: «З уваги на педагогічне значення сеї розвідки для школярів та вчителів, яким аж надто часто бракує відповідного руководу для розбирання, пояснювання та оцінки літературних творів, видаю її окремою книжечкою» [6, с. 7]. Розкриваючи «секрети штуки перекладання», автор указує на «психічні явища та естетичні факти» [6, с. 11], що їх варто враховувати як важливий чинник читацької рецепції. Перша вимога, яку він висуває до перекладачів, – це бездоганне володіння мовою як іноземною, так і рідною, він пише про значну частину тогочасних українських перекладачів: «дуже мало знають свій рідний язик, а тим менше чужі, або іноді ліпше знають чужий, як свій» [6, с. 9]. Описуючи методологію, вироблену І. Франком у роботі над перекладом як цілісну систему, І. Теплий виокремлює такі елементи: 1) аналіз літературної епохи; 2) вибір тексту, насамперед із погляду актуальності; 3) літературно-критичний аналіз відібраного твору; 4) критичний аналіз перекладів цього твору, виконаних попередниками; 5) власне переклад твору [4, с. 77]. Отже, І. Франко визначає чіткі критерії перекладу і висуває високі вимоги щодо нього. І це стосується не лише художніх текстів, особливі вимоги стосуються професіоналізму в перекладі шкільних підручників. У означеній статті знаходимо таку думку: «<...> для доброго перекладу якогось наукового твору треба бути добре обзнайомленим із тою наукою, до якої обсягу належить перекладаний твір. Се називається технічним терміном «фаховість». Аби добре перекласти історичну працю,

треба бути, загально беручи, фаховим істориком або бодай настільки обзнайомленим із історією та різними її помічними науками, аби при перекладанні не попадати в помилки. Те саме треба сказати про праці з обсягу природознавства та філософії, не говорячи вже про строго фахові учебники та досліди різних спеціальних наук. Певна річ, сама життєва практика здержує від таких спеціальних творів нефахових перекладачів, хоч, на жаль, треба сказати, у нас над перекладами шкільних учебників працювало немало дилетантів з дуже слабим підготуванням» [6, с. 9].

Неоціненний внесок у розвиток україністики зробив П. Житецький, діяльність якого була по-справжньому універсальною, адже охоплювала всі означені нами вище ділянки цієї галузі, він започаткував історичну фонетику, історію літературної мови, заклав теоретично-практичні основи перекладу біблійних текстів, багато зробив для розвитку української лексикографії. 1900 р. П. Житецький написав дослідження «Гумбольдт в історії філософського мовознавства», в якому лінгвофілософська концепція німецького мислителя розглядалася на тлі мовознавчих ідей, починаючи від Античності й закінчуючи сучасниками Вільгельма фон Гумбольдта – німецькими філософами Й. Зюсмільхом, Д. Тідеманом, Й. Гердером, І. Кантом. Автор указує на те, що в працях «Порівняльне мовознавство по відношенню до різних епох у різних мовах», «Про походження граматичних форм і про вплив їх на розвиток ідей», «Про відмінності організмів людських мов і про вплив цих відмінностей на розумовий розвиток людського роду», глибоко вивчаючи мови різного типу, В. фон Гумбольдт намагається віднайти «категорії, під які можна було б підвести різноманітні особливості мов» [13, с. 14]. У філософії мови В. фон Гумбольдта особливу увагу вчений звертає на ідею про «тотожність народного духу і мови» [13, с. 17]. П. Житецький виокремлює в теорії В. фон Гумбольдта три суттєві положення. Перше випливає з тези про те, що мова є діяльністю, не продуктом діяльності – енергеїа, а не ергон, завдяки чому гумбольдтівське вчення український лінгвіст називає «теорією індивідуальних сил, які виявляються в процесі їх діяльності» [13, с. 29]. Це положення вчений вважає основним у гумбольдтівській теорії, адже з нього постають друге – «мова є органом, утворюючим думку», тобто «мова є світоглядом» [13, с. 21], і третє – «мова є місцем народження людського духу» [13, с. 29].

У статті «Про вивчення мов, або план систематичної енциклопедії всіх мов» як провідну в цьому дослідженні В. фон Гумбольдт висловлює думку, яка не залишилася поза увагою національно свідомих українців, про те, що, «розуміючи мову як наслідок», можна «створювати й удосконалювати її відповідно до поведінки людей» чи, «розуміючи її як причину, робити висновки про внутрішній світ людей», але незалежно від цього обидва погляди пов'язані «з філософським розглядом загальної людської природи і з історичним розглядом долі різних народів», і саме це має перетворити мовознавство в систематичну науку» [9, с. 347]. А далі він стверджує: «<...> мова сама по собі й для себе є найважливішим і загальнокорисним предметом дослідження <...>. Мова, і не тільки мова взагалі, але й кожна мова окремо, навіть найбідніша й незграбна, сама по собі й для себе є предметом, який заслуговує найпильнішої уваги» [9, с. 348].

Отже, аналізуючи внесок вітчизняних лінгвістів у розвиток вітчизняного мовознавства й становлення перекладознавства як одного з основних напрямів україністики, ми довели, що сформульовані В. фон Гумбольдтом принципи мовного світобачення, необхідності поєднання лінгвістичних досліджень з історичними, антропологічними й етнопсихологічними надавали філософське підґрунтя й наукове обґрунтування тій значній роботі, яка проводилась українською громадою на ниві розвитку мовної освіти й мовознавства в Україні XIX – початку XX ст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жовтобрюх М. Нарис історії українського мовознавства (1918–1941). Київ, 1991. 260 с.
2. Бевзенко С. Історія вивчення української мови : посібник. Київ, 1991. 231 с.
3. Єфремов С. Історія українського письменства. Київ, 1995. 688 с.
4. Теплий І. Перекладознавча концепція Івана Франка. *Вісник Львівського університету*. Серія «Філологія». Львів, 2010. Вип. 51. С. 53–83.
5. Лановик М. Перекладознавча концепція В. фон Гумбольдта та її рецепція в українському літературознавстві *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2004. Вип. 15. С. 109–115.
6. Франко І. Каменярі. Український текст і польський переклад. Дещо про штуку перекладання. *Зібрання творів: у 50 т. / І. Франко*. Т. 39: Літературно-критичні праці (1911–1914). Київ, 1983. С. 7–20.
7. Загайська Г. Твори Горація у перекладах І. Франка. *Іноземна філологія: республіканський міжвідомчий науковий збірник*. Вип. 91. Питання класичної філології. Львів, 1988. № 23. С. 72–77.
8. Франко І. Гесіод і його твори. *Зібрання творів: у 50 т. / І. Франко*. Т. 8: Поетичні переклади та переспіви. Київ, 1977. С. 289–312.

9. Гумбольдт В. фон. Об изучении языков, или план систематической энциклопедии всех языков. *Язык и философия культуры* / В. фон Гумбольдт ; сост., общ. ред. и вступ. ст. А. Гулыги, Г. Рамишвили. Москва, 1985. С. 346–349.
10. Гумбольдт В. фон. О различии строения человеческих языков и его влияния на духовное развитие человечества. *Избранные труды по языкознанию* / В. фон Гумбольдт ; общ. ред. Г. Рамишвили ; послесл. А. Гулыги, В. Звегинцева. Москва, 2000. С. 37–298.
11. Франко І. Відповідь критикові «Перебенді». *Зібрання творів*: у 50 т. / Ї. Франко. Т. 27: Літературно-критичні праці (1886–1889) / ред. С. Щурат, М. Яценко. Київ, 1983. С. 308–311.
12. Григор'єва Л. Погляди І. Франка на переклад та його перекладацька діяльність в аспекті ксенології. *Вісник Харківського державного університету ім. В.Н. Каразіна*. № 390: Актуальні проблеми теорії комунікації та викладання іноземних мов. Харків, 1997. С. 43–46.
13. Житецкий П. В. фон Гумбольдт в истории философского языкознания. *Вопросы философии и психологии* / под ред. Н. Грота, Л. Лопатина. Москва, 1900. Книга 51 (1). С. 1–30.

А. Ю. Кришко. Становление переводоведения в Украине. – Статья.

Аннотация. Раскрыт вклад украинских лингвистов в развитие отечественного языкознания и становление переводоведения как одного из основных направлений украинистики в XIX – начале XX в., определены особенности влияния лингвофилософских идей Вильгельма фон Гумбольдта на развитие украинского языкознания.

Ключевые слова: переводоведение, переводоведческая концепция, перевод, перепев, украинистика.

A. Kryshko. Formation of Translation Studies in Ukraine. – Article.

Summary. The contribution of Ukrainian linguists to the development of national linguistics and the formation of translation studies as one of the main areas of Ukrainian studies in the nineteenth than dearly twentieth centuries was determined, the influence of Wilhelm von Humboldt's linguistic and philosophical ideas on the development of Ukrainian linguistics were carried out.

Key words: Translation Studies, Translation Studies Conception, Translation, Rehash, Ukrainian Studies.

УДК 811.111'27

А.О. Кузьменко

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,

м. Дніпро, Україна

АНГЛОМОВНІ ПІСЕННІ ТЕКСТИ СТИЛЮ ЄВРОДИСКО В КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРИ

Анотація: Євродиско посідає одне із провідних місць в історії пісенної культури, поєднуючи різновиди електронної танцювальної музики. Євродиско вирізняється «легкістю» контенту, висвітлює відхилення від традиційної культури норм поведінки та стосунків. Через глобальний характер поширеності текстів євродиско граматична структура пісень спрощена, превалює експресивна розмовна та просторічна лексика.

Ключові слова: євродиско, культура та мистецтво, пісенний дискурс, пісенний текст.

Постановка проблеми. Культура є конгломератом різноманітних національних культур, а одна з її найважливіших функцій – це пробудження в людині «диких та непримиренних природних тягін» [14, с. 18–19]. На думку Л. Виготського, мистецтво «дозволяє пережити великі пристрасті, які не знайшли свого виходу в реальному житті <...>. Світ вливається в людину через широкий отвір воронки тисячею закликів, потягів, подразників – ця нездійснена частина життя повинна бути так чи інакше жита» [3, с. 301]. Таке справедливо і щодо музики та пісні. У всі періоди розвитку людства саме пісня відіграла важливу роль у суспільстві. Так, на думку А. Полежаєва, пісенний текст варто розглядати як компонент культурного простору, який має велику силу впливу на своїх адресатів; пісня здатна на могутню як утворюючу, так і руйнівну дію щодо мови та її носіїв: можливість формування банку мовних засобів, які сприймаються носіями цієї мови за зразок, що надалі можуть бути використані для висловлення власних думок та емоцій [12].